

Monumentnummer*: 531761

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status **rijksmonument**
Inschrijving register* **28 november 2014**
Kadaster deel/nr **82974/18**

Woonplaats* **Acquoy** *Gemeente** **West Betuwe** *Provincie** **Gelderland**

Locatiennaam **Werk op de Spoorweg bij de Diefdijk, Geldermalsen** *Locatieomschrijving*

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Beesd	K			48
Beesd	L			253
Beesd	L			726
Beesd	L			254
Beesd	L			725

Omschrijving**

Cluster 65.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN RESTEN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, RELICT BETONNEN BORSTWERING, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE - DIE OOK HET TERREIN MET DE FORTWACHERSWONING MET ARTILLERIEMAGAZIJN OMVAT - als basale onderdelen van het Werk op de Spoorweg bij de Diefdijk. Het Werk op de Spoorweg bij de Diefdijk is te beschouwen als een klein fort en in de aanleg omvat het als zodanig verschillende daarvoor kenmerkende onderdelen.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Forten en vergelijkbare werken werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen, die als een fundering fungeerden en die wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van de werken is, behalve dit gewoonlijk tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol vervulde of kon vervullen - een specifieke aanleg gerealiseerd die bedoeld was om de defensieve kracht te vergroten, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en de contouren bepaalden, gedekte toegangen, bestrate paden en appelplaatsen. De aardwerken zijn in sterk van elkaar verschillende grondplannen aangelegd, vaak met een of meer bastions, die eveneens in vorm konden verschillen. Rond het aardlichaam kwam - indien mogelijk - een natte gracht te liggen, terwijl de werken gewoonlijk waren omgeven door een militaire zone - de militaire landsgrond - die was aangeduid met grenspalen. Over de gracht lag gewoonlijk een (beweegbare) brug - verschillende typen komen voor - maar soms bestond een vaste oeververbinding, bijvoorbeeld in de vorm van een dam, die deel (kunnen) uitmaken van het wegensysteem. Langs de buitenzijde van de grachten lag vaak een weg of pad, dat zowel in de vorm van een gedekte weg kon zijn aangelegd, maar die ook wel gelijk met, of zelfs boven maaiveldniveau lag. Deze wegen of paden konden verschillende functies hebben, uiteenlopend van openbare weg tot onderhoudspad, en ook van militaire gedekte weg tot exclusieve toegangsweg naar het fort.

Het Werk op de Spoorweg bij de Diefdijk is voorzien van een lage aarden omwalling en omvat tevens resten van een betonnen borstwering, mede aangelegd vanwege deze relatief lage aarden omwalling. Het werk wordt van oost naar west doorsneden door de enkelspoors railverbinding Elst-Geldermalsen-Leerdam-Gorinchem-Dordrecht, die de gracht aan weerszijden kruiste door middel van twee bruggen, die lateraal konden worden verplaatst. Na de opheffing van de militaire functie van het werk is de oostelijke spoorbrug over de gracht verwijderd en vervangen door een aarden dam. De westelijke is in 2008 opgevolgd door een modern exemplaar.

Omschrijving

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN RESTEN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, RELICT BETONNEN BORSTWERING, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE - DIE OOK HET TERREIN MET DE FORTWACHTERSWONING MET ARTILLERIEMAGAZIJN OMVAT - van het Werk op de Spoorweg bij de Diefdijk. Het Werk op de Spoorweg bij de Diefdijk bestaat thans in hoofdzaak uit een ruwweg D-vormig, maar niet geheel symmetrisch aardwerk met verschillende niveaus, waarvan het buitentalud afgeronde vormen kent. Het werk, dat zijn grootste lengte in de noord-zuidas bezit, wordt van oost naar west doorsneden door de enkelspoors railverbinding Elst-Dordrecht. Het grootste deel van het aardwerk ligt ten zuiden van het spoor; hier bevinden zich enkele aardgedekte, bomvrije bouwwerken en resten van de borstwering. Deze bestaan uit in lijn opgestelde betonnen blokken en vormden een bescherming voor erachter opgesteld(e) artilleristen en / of geschut. Hier en daar zijn relicten van de borstwering in het aardlichaam herkenbaar; mogelijk zijn nog meer betonnen blokken onder begroeiing aanwezig. Het terrein is vanaf de Diefdijkzijde toegankelijk via de toegangsbrug met kraanbrug en van daaraf over min of meer haaks daarop staande paden, waarlangs de bomvrije gebouwen en andere functies en onderdelen aan de zuidzijde bereikbaar zijn. Aan de noordzijde van het spoor ligt één aardgedekt bomvrij bouwwerk, dat thans door afrasteringen moeilijk bereikbaar is. De natte gracht van het Werk op de Spoorweg bij de Diefdijk is nog voor een groot deel aanwezig en vormt een ruime omkadering van de aanleg van het fort. Alleen het meest oostelijke deel, waar de spoorbrug is vervangen door een aardlichaam, bestaat niet meer. De natte gracht maakte deel uit van de zogeheten Kuilenburgsche Vliet, waarin het Werk op de Spoorweg bij de Diefdijk als een eilandje was opgenomen. Vanaf de Diefdijk, aan de westzijde, was het werk van oudsher via een parallel met de spoorbrug liggende, ijzeren vakwerkbrug en een daarop aansluitende kraanbrug over de gracht bereikbaar. De openbare weg maakt ten noordwesten van het

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

werk scherpe bochten rond een zogenoemd 'wiel' (gevolg dijkdoorbraak), maar liep voor het overige kaarsrecht over de Diefdijk. Het wiel vormde een noordelijke uitloper van de natte gracht. Aan de oostzijde ligt de omleidingsweg op de kade (nu Acquoyseweg) langs de Kuilenburgsche Vliet. De relatie van aanleg en aardwerken met het schootsveld en inundatiezone is nog goed herkenbaar. Het werk is het enige fort dat wordt doorsneden door een spoorweg en het vertegenwoordigt mede hierdoor een grote zeldzaamheidswaarde. De oorspronkelijk met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had, de zogenoemde Militaire Landsgrond, is op de bij dit document behorende kaart aangeduid. Bijzonder is het separate deel van de Militaire Landsgrond aan de westzijde van de Diefdijk, waarop de Fortwachterswoning annex Artilleriemagazijn is gelegen.

Waardering

De FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN RESTEN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, RELICT BETONNEN BORSTWERING, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE - DIE OOK HET TERREIN MET DE FORTWACHTERSWONING MET ARTILLERIEMAGAZIJN OMVAT - van het Werk op de Spoorweg bij de Diefdijk is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg met wegen- en padenstelsel, aarden dekking voor verschillende functies, borstwering, gracht, omleidingsweg en door middel van grenspalen aangeduide militaire zone uit de periode 1880-1885.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder door de situering op en als verdediging van een spoorbaan en door de vrijwel gave relatie met het schootsveld.

* Het onderdeel is representatief en uitzonderlijk omdat het de verdediging van een spoorwegacces in een slechts weinig geschonden fysieke omgeving laat zien. Het vertegenwoordigt verder grote zeldzaamheidswaarde als enig voorbeeld van een door een spoorweg doorsneden fortlichaam, alsmede vanwege de separate ligging van een deel van de Militaire Landsgrond met bebouwing.

* Het onderdeel is vrij goed bewaard omdat hier het systeem van accesverdediging door middel van een fort goed zichtbaar is en omdat het grondplan, de gracht, de toegang en de wegen grotendeels onveranderd bewaard zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument